

کزارش
محمد گرشاسبی
سردار سپهبد شهید غلامعلی رشید، فرمانده قرارگاه مرکزی خاتم‌الانبیا از جمله فرماندهانی است که اگر چه شاید نامی کمتر شناخته‌شده در میان مردم باشد، اما آن‌آنکه دستنی در دفاع مقدس داشته و دارند، به خوبی او را می‌شناسند؛ فرماندهی که نبوغش زبانزد بود. هم‌و که فرمانده معظم کل قوا در تجلیل از مجاهدت‌هایش نوشتند: «صبر و پایداری جوان دهه ۵۰ همراه با بصیرت به پیروزی‌های جمهوری اسلامی ایران انجامیده است. امروز هم صبر ما مژده پیروزی‌های بزرگ آینده را می‌دهد، آقای رشید عزیز، بحمدالله در این میدان سر بلند است.» سردار رشید پس از عمری مجاهدت سرانجام بامداد ۲۳خرداد در حمله هوایی رژیم‌صهیونیستی به اتفاق فرزندش به شهادت رسید و جاودانه شد. آنچه در پی می‌آید، اششارتی به زندگی و زمانه این شهید سدید است که می‌خوانیم.

■ ■ ■

■ **تولد در دزفول**

غلامعلی علی‌نوررشید در سال ۱۳۳۲ در محله صحرابرد مغربی در خیابان جهاد شهر دزفول در خانواده‌ای پرجمعیت و انقلابی با گرایش مذهبی، دیده به جهان گشود. پدرش حاج علی‌علی‌نوررشید، آهنگر بود و زهرا شمشیرساز، مادر او خانه‌دار. غلامعلی دومین فرزند خانواده محسوب می‌شد و بعد از او یک برادر و شش خواهر هم متولد شدند. غلامعلی تحصیلات ابتدایی و متوسطه را در زادگاه خود، دزفول گذراند. از بچگی بسیار زرنگ بود و از سننین نوجوانی در مساجد حضور پیدا می‌کرد و هیچ وقت نمازش قضا نمی‌شد. از کتاب خواندن سیر نمی‌شد و درس خواندن را بسیار دوست داشت و از کار کردن در مسجد نیز نهایت لذت را می‌برد. غلامعلی تا گرفتن مدرک دیپلم را در دزفول ماند و فعالیت‌های سیاسی‌اش علیه رژیم پهلوی را در همان دوران ۱۸سالگی در سال ۱۳۵۰ آغاز کرد. همراه با چند جوان دیگر طرفدار آیت‌الله خمینی که در همان سنین دبیرستان سر تنرسی داشتند، کارهای زیادی انجام می‌داد. آنها دور طبله جوانی به نام عبدالعسین سبحانی جمع شده‌بودند و در نشر بیانات آیت‌الله خمینی خصوصاً جزوه «وایت فقیه که همراه داشتش مساوی با تیرباران بود، فعالیت می‌کردند. با شهادت حجت‌الاسلام سبحانی، رشید و دیگران نام گروه خودشان را «گروه سبحانی» گذاشتند و به فعالیت سیاسی علیه رژیم شاه ادامه دادند. آن‌قدر که بالاخره غلامعلی از سوی مأموران رژیم بارداشت شد. غلامعلی رشید پس از دوره سربازی، فعالیت‌های انقلابی خود را از سر گرفت و در سال ۱۳۵۴ به دلیل فعالیت‌های سیاسی علیه رژیم پهلوی، از سوی مأموران ساواک دزفول، دستگیر و به‌اهواز منتقل شد. رشید یک سال را در زندان اهواز ماند و در همان زندان با افرادی چون محسن رضایی و علی شمشانی که بعدها فرماندهان سپاه پاسداران شدند، آشنا شد. این آشنایی سرآغاز پیوستن غلامعلی رشید به گروه چریکی مسلمان تحت عنوان «منصورون» (تغییرنایافته از گروه سبحانی) بود که از اتحاد نیروهای مبارز تحصیل‌کرده و مذهبی در شهرهای دزفول، اندیمشک، اهواز و خرمشهر شکل گرفته بود؛ گروهی چریکی- مذهبی که نامش از کلمه «منصور» به معنای پیروز و شکست‌ناپذیر اخذ شده و از جوانان تشکیل می‌شد که تحت تأثیر اندیشه‌های انقلابی و با الهام از تعلیمات اسلامی، هم به مبارزه مسلحانه و سیاسی علیه رژیم شاه پرداخته و هم ترویج فرهنگ اسلامی و انقلابی را سرلوحه کار خود قرار می‌دادند. منصورون علاوه بر رشید، رضایی و ششمخانی، اسماعیل ذقایی، سیدمحمدعلی جهان‌آرا، مجید بقایی و دیگران را هم در خود داشت، با سازماندهی دقیق و مخفیانه، عملیات‌هایی علیه مراکز حکومتی و ساواک انجام می‌داد. منصورون برخلاف گروه‌هایی که گرایش مارکسیستی یا لتقاطی داشتند، کاملاً بر پایه مکتب اسلام عمل می‌کرد و همین، آنها را به یکی از گروه‌های مورد اعتماد مردم و رهبران انقلاب پیروز و کدخد سال ۱۳۵۵، برای بار دوم در شهر اصفهان از سوی مأموران ساواک دستگیر و به تهران منتقل شد. او سال ۱۳۵۶ پس از آزادی از زندان، فعالیت‌های خود را با جدیت بیشتری در گروه مسلح منصورون ادامه داد؛ گروهی که نقش‌آزاری در مبارزات پیش از انقلاب ایفا کرد و اعضای آن در آستانه ورود امام خمینی به ایران، کمیته استقبال از امام را تشکیل دادند و در زمره حلقه محافظان امام قرار گرفتند. غلامعلی رشید، به‌عنوان یکی از اعضای برجسته و فعال منصورون، نقش کلیدی در فعالیت‌های انقلابی این گروه داشت. پس از پیروزی انقلاب اسلامی در ۲۲بهمن ۱۳۵۷ نیز غلامعلی رشید و سایر اعضای گروه منصورون ابتدا به صورت مستقل به فعالیت برای انقلاب پرداختند و بعد گروه‌شان با شش گروه دیگر چریکی مسلمان (امت واحد، توحیدی بدر، توحیدی صف، فلاح، فلق و موحدین) ادغام شد و در مقابل سازمان مجاهدین خلق، سازمان مجاهدین انقلاب اسلامی را تشکیل دادند و غلامعلی با تعهد انقلابی خود به آن پیوست، البته عضویت در این سازمان نیز چندان طول نکشید و با تأسیس سپاه پاسداران انقلاب اسلامی به دستور امام خمینی در دوم اردیبهشت ۱۳۵۸، رشید هم‌مانند صدها جوان انقلابی دیگر از جمله اعضای گروه منصورون که پیشینه درخشانى در دفاع از میهن، ناموس و ارزش‌های انقلابی را دارا بودند، از پیشگامان ورود به این نهاد و ستون‌های اصلی بنیانگذاری سپاه پاسداران شدند.

■ **شروع جنگ تحمیلی**

با شروع جنگ ایران و عراق در ۳۱شهریور ۱۳۵۹، غلامعلی رشید به خاطر نبوغ و روحیه انقلابی‌اش

به سرعت نقش مهمی در میدان رزم پیدا کرد. از فرماندهان کلیدی و ارشد سپاه پاسداران بود و در تمامی عملیات‌های اصلی این نهاد انقلابی حضور فعال داشت. رشید به همراه سیدیحیی رحیم‌صفوی و حسن باقری، یکی از سه فرمانده سپاه بود که در نیمه دوم ۱۳۵۹ در پی طراحی و تحول در شیوه نبرد بودند و توانستند آن را گام‌به‌گام به مرحله اجرا در آورند. در واقع، غلامعلی رشید از تصمیم‌گیران اصلی جنگ و به دلیل شایستگی‌ها و عملکردش، از مقبولیت بالایی در میان نیروهای سپاه برخوردار بود.

او از جمله نزدیک‌ترین یاران حسن باقری، طراح ارشد عملیات‌های دفاع مقدس محسوب می‌شد که کنار یکدیگر مهم جنگ از جمله طریق القدس (آزادی بستان و دشت آزادگان)، فتح‌المبین (آزادی شمال خوزستان و جنوب استان ایلام) و بیت‌المقدس (آزادی جنوب خوزستان و آزادسازی خرمشهر) حضور مؤثر داشت.

■ **جنگ هنوز تمام نشده**

سال ۱۳۶۱ با همه اتفاقاتش به انتها می‌رسید و غلامعلی رشید و حسن باقری در همه این حوادث تلخ و شیرین کنار یکدیگر بودند؛ «از حسن پرسیدیم: وصیت‌نامه نوشتی؟ گفت: باید دوباره بنویسم. گفتم: در این عملیات [محرّم] باز هم باید آماده شهیدشدن فرماندهان باشیم، شاید هم خودمان. گفت: من به این چیزها فکر کرده‌ام. اگر من شهید شوم، تو هستی و مشکلی به وجود نمی‌آید. رفتن حسن را نمی‌توانستم تحمل کنم. در مقابل حرفش سکوت و بعد حرف را عوض کردم که همه چیز از یاد برد. عملیات محرم شروع شد و رمز عملیات «بازینب‌اس» بود. چه کسی فکر می‌کرد «بازینب» آخرین رمزی باشد که حسن می‌شود.»

غلامعلی رشید در این سال با ساراترایی کیاژدواج کرد که

حاصل این ازدواج، چهار فرزند به نام‌های فاطمه، نرگس، زهرا و ارمین‌عباس بود. از میان آنها فاطمه در سال ۱۳۶۷ در گذشت و امین‌عباس هم که تنها پسر خانواده بود، در جریان تجاوز رژیم‌صهیونیستی به کشورمان همراه با پدرش به شهادت رسید. رشید همچنین در طول جنگ، علاوه‌بر فعالیت‌های نظامی در معاونت عملیات قرارگاه خاتم‌الانبیا را بر عهده داشت؛ قرارگاهی که در سال ۱۳۶۲، هم‌زمان با عملیات خیبر، به عنوان نهادی مشترک و راهبردی میان ارتش و سپاه تأسیس شد. قرارگاه خاتم‌الانبیا با هدف هماهنگی عملیات‌های نظامی شکل گرفت و غلامعلی رشید در چارچوب آن، نقش‌ی محوری در هدایت عملیات‌ایفا می‌کرد. این قرارگاه با گذشت زمان به بالاترین سطح فرماندهی عملیاتی در ساختار دفاعی جمهوری اسلامی ایران ارتقا یافت و مسئولیت طراحی، هماهنگی و نظارت بر عملیات نیروهای مسلح (ارتش و سپاه) را بر عهده گرفت. در ادامه جنگ، دو قرارگاه دیگر با نام‌های سازندگی و پدافند هوایی نیز به عنوان بازوهای اجرایی قرارگاه تأسیس شدند که امروزه هر کدام به صورت مستقل فعالیت می‌کنند. رشید بعد از شهادت حسن باقری به یکی از چهره‌های محوری در اتاق فکر جنگ ایران و عراق تبدیل شد و محسن رضایی، سیدیحیی رحیم‌صفوی و رشید بودند که تصمیمات عملیاتی سپاه را می‌گرفتند و عملیات‌ها را مدیریت می‌کردند.

غلامعلی رشید به عنوان یک فرمانده متفکر در عملیات‌های مهمی همچون عملیات والفجر ۸ (آزادسازی شبه‌جزیره فاو) و کربلای ۵ (آزادسازی شلمچه ایران پس از شش سال اشغال و تصرف منطقه شلمچه عراق) حضور مؤثر داشت. بر اساس گواهی فرماندهان نظامی، توان تحلیل، ذهن راهبردی و شناخت عمیق غلامعلی رشید از جغرافیای جنگ، او را به یکی از اندیشمندان اصلی دفاع مقدس تبدیل کرد. رشید تا پایان جنگ در مناصب کلیدی نظامی، جانشین عملیاتی فرمانده کل سپاه، مسئول اطلاعات و عملیات قرارگاه مرکزی جنگ، فرماندهی قرارگاه فتح و جانشین فرمانده نیروی زمینی سپاه به خدمت ادامه داد. او همچنین از سال ۱۳۶۵ تا ۱۳۶۸ معاون عملیات

رشید به عنوان یک نظر به‌پرداز در حوزه دکترین نظامی ایران شناخته می‌شد. تأکید اصلی او در سخنرانی‌های مختلفش بر افزایش توان بازدارندگی فعال کشور بود و وی از مدافعان سرسخت تقویت توان موشکی ایران به شمار می‌آمد

ستاد مشترک سپاه پاسداران بود.

■ **ادامه خدمت بعد از دفاع مقدس**

پس از پایان جنگ تحمیلی هشت‌ساله، غلامعلی رشید وارد ساختار فرماندهی ارشد نیروهای مسلح شد و از سال ۱۳۶۸ تا ۱۳۷۸، به مدت ۱۰ سال، معاونت اطلاعات و عملیات ستاد کل نیروهای مسلح را بر عهده داشت. در فروردین ۱۳۷۸، در درجه سرلشکری نائل و به‌شهر پیروم این سال با حکم آیت‌الله خمنه‌ای، رهبر معظم انقلاب به‌عنوان جانشین رئیس ستاد کل نیروهای مسلح منصوب شد؛ مسئولیتی که آن را به مدت ۱۷ سال تا سال۱۳۹۵ حفظ کرد.

رشید به‌عنوان یک نظر به‌پرداز در حوزه دکترین نظامی ایران شناخته می‌شد. تأکید اصلی او در سخنرانی‌های مختلفش بر افزایش توان بازدارندگی فعال کشور بود و وی از مدافعان سرسخت تقویت توان موشکی ایران به شمار می‌آمد. در سال‌های اخیر، رسانه‌های غربی، غلامعلی رشید را طراح راهبردهای کلان نظامی ایران و بازیگری تأثیرگذار در معادلات منطقه معرفی می‌کردند. در گزارش‌های تحلیلی اندیشکده‌هایی مانند «هوسه وینگتن برای سیاست خاور نزدیک»، رشید به‌عنوان یک بازیگر مهم جانشینی و بی‌سروصدای نظامی ایران و بازیگر تأثیرگذار در معادلات منطقه معرفی می‌کردند. او همچنین برای سیاست خاور نزدیک»، رشید به‌عنوان یک بازیگر مهم جانشینی و بی‌سروصدای نظامی ایران و بازیگر تأثیرگذار در سیاست‌های نظامی معرفی شده که تأثیرگذاری‌اش خیلی بیشتر از آن چیزی است که در رسانه‌ها دیده می‌شود.

سردار غلامعلی رشید، علاوه‌بر فعالیت‌های نظامی در عرصه دانش و پژوهش نیز حضوری پویا و تأثیرگذار داشت. او ابتدا مدرک کارشناسی جغرافیای انسانی خود را از دانشگاه تهران دریافت کرد و سپس از همین دانشگاه موفق به اخذ مدرک کارشناسی ارشد در رشته جغرافیای سیاسی شد. رشید سپس در سال ۱۳۸۲ برای تحصیلات تکمیلی در مقطع دکترا در دانشگاه تربیت مدرس پذیرفته و موفق شد در سال ۱۳۸۷ در رشته جغرافیای سیاسی، مدرک دکترای خود را از این دانشگاه اخذ کند. رساله دکترای او با عنوان «فتش عوامل ژئوپلیتیک در تدوین راهبرد دفاعی»، نشان‌دهنده عمق نگاه استراتژیک و علمی‌وی به مسائل دفاعی و نظامی بود. این اثر مکتوب، یکی از نمونه‌های برجسته تلفیق دانش آکادمیک با تجربه عملی در زمینه دفاع ملی است. علاوه‌بر اینها سردار رشید به‌عنوان دانشیار دانشگاه عالی دفاع ملی و عضو هیئت علمی این دانشگاه و نیز عضو هیئت علمی دانشگاه امام حسین(ع)، نقش مهمی در تربیت نسل آینده فرماندهان و مدیران نظامی ایفا کرد. رشید با انتقال دانش و تجربه خود، به ارتقای سطح علمی و راهبردی نیروهای مسلح کمک شایانی کرد.

با شروع جنگ ایران و عراق در ۳۱شهریور ۱۳۵۹، غلامعلی رشید به خاطر نبوغ و روحیه انقلابی‌اش، به سرعت نقش مهمی در میدان رزم پیدا کرد. از فرماندهان کلیدی و ارشد سپاه پاسداران بود و در تمامی عملیات‌های اصلی این نهاد انقلابی حضور فعال داشت

جغرافیای انسان رشید

روایتی از زندگی سردار شهید غلامعلی رشید

سرلشکری در نیروهای مسلح بود و به دلیل تمرکز بر کارهای اطلاعاتی و عملیاتی، کمتر در رسانه‌ها ظاهر می‌شد. معمولاً در سایه بود و کمتر سخنرانی می‌کرد و علاقه‌ای به دیده شدن نداشت، با این حال فرماندهان ارشد سپاه و ارتش احترامی ویژه برایش قائل بودند. او علاوه بر یک فرمانده عملیاتی برجسته، یک اندیشمند بزرگ و استراتژیست با سال‌ها تجربه طراحی عملیات‌های کلان و اشراف بر پیچیدگی‌های میدان نبرد بود. پس از شهادت حاج قاسم سلیمانی، غلامعلی رشید از جمله کسانی بود که بر لزوم انتقام سخت تأکید کرد. در یکی از سخنرانی‌های رسمی‌اش اعلام کرد: «دشمن باید بداند که صبر راهبردی ایران ناشی از ضعف نیست و پاسخ جمهوری اسلامی ایران به هر گونه تهاجم، قاطع و بازدارنده خواهد بود.»

سردار سرلشکر غلامعلی رشید در سحرگاه ۲۳خرداد ۱۴۰۴، در پی حمله جتیارکانه رژیم‌صهیونیستی به خاک ایران به درجه رفیع شهادت نائل آمد. رژیم‌صهیونیستی او را در زمره خطرناک‌ترین فرماندهان ایرانی قرار داده بود و در حملاتی گسترده به محل زندگی افراد نظامی و مرتبط با برنامه هسته‌ای ایران، سردار رشید را در منزل مسکونی خود در شهر ک شهید ذقایی، هدف حمله موشکی قرار داد. او همراه با پسرش حجت‌الاسلام امین عباس رشید، به فیض شهادت رسید. پس از این ترور، درجه سردار رشید به سپهبد پاسدار ترفیع یافت.

■ **معمار عملیات‌های پیچیده**

سردار رشید به‌عنوان یکی از فرماندهان ارشد نظامی در توسعه و تقویت توان دفاعی ایران نقش‌بازری داشت. در دوران جنگ تحمیلی هشت‌ساله عراق علیه ایران (۱۳۵۹ تا ۱۳۶۷)، رشید از فرماندهان برجسته سپه پاسداران انقلاب اسلامی بود و در عملیات‌های مهمی مانند طریق‌القدس، بیت‌المقدس و کربلای ۵، نقش عملیاتی و راهبردی داشت. این عملیات‌ها نیازمند هماهنگی‌های پیچیده لجستیکی، اطلاعاتی و استفاده از فناوری‌های پیشرفته امروزی در آن دوران کمتر در سطح ایران، مسئولیت طراحی، هماهنگی و نظارت بر عملیات‌های نیروهای مسلح را بر عهده دارد. سردار رشید همچنین به‌طور هم‌زمان، مسئولیت معاونت امور دفاعی در دبیرخانه شورای عالی امنیت ملی را بر عهده داشت. سخنان سردار رشید در جمع فرماندهان رزمایش مشترک ذوالفقار ارتش در منطقه سوم نیروی دریایی ارتش در کنارک، که توجہات همه رسانه‌های داخلی و خارجی را به خود جلب کرد؛ «هرگونه تهدید رژیم‌صهیونیستی علیه منافع ملت ایران بر اساس حمایت کامل امریکا از اسرائیل ارزیابی می‌شود و از سوی نیروهای مسلح، اقدام قاطع صورت خواهد گرفت و مبدأ تجاوز، امکانات و پایگاه‌های کمکی به اسرائیل را در مسیر و فضای مورد استفاده هدف قرار خواهند داد.» این سخنان، نام سردار رشید را در صدر جست‌وجوهای عمومی قرار داد و جایگاه او را به عنوان فرماندهی قاطع و استراتژیست برجسته کرد.

در تاریخ ۱۳ آبان ۱۳۹۸، وزارت خزانه‌داری ایالات متحده امریکا، ۹ نفر از نزدیکان رهبر انقلاب ایران، آیت‌الله خامنه‌ای از جمله سردار غلامعلی رشید را تحریم کرد. در بیانیه این وزارتخانه، قرارگاه مرکزی خاتم‌الانبیا که تحت فرماندهی سردار رشید اداره می‌شد، به‌عنوان «مهم‌ترین مرکز فرماندهی نظامی» در ایران معرفی شد که زیر نظر ستاد کل نیروهای مسلح فعالیت می‌کند و وظیفه اصلی آن، هماهنگی عملیات نیروهای مسلح ایران است. این بیانیه ادعاهایی نظیر دست داشتن در شکنجه، کشتار فراقانونی و سرکوب مردم را مطرح کرد.

سردار رشید، یکی از ۱۲ نظامی ارشد ایرانی را به درجه

ایجاد، پیشرفت و توسعه سامانه‌های پدافندی، مانند باور ۳۷۳ و ۱۵خرداد که به عنوان دستاوردهای بومی پدافند هوایی ایران شناخته می‌شوند، نیازمند هماهنگی بین نهادهای علمی، صنعتی و نظامی بودند و سردار غلامعلی رشید به عنوان یکی از تصمیم‌گیران ارشد نظامی، در سیاستگذاری این پروژه‌ها نقش اساسی داشت

ایجاد هماهنگی بین نهادهای نظامی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، ارتش جمهوری اسلامی و سایر نهادهای دفاعی بود. این هماهنگی برای اجرای پروژه‌های فناورانه مشترک، مانند توسعه پهپادها، رادارها و سامانه‌های فرماندهی و کنترل حیاتی بود، برای مثال، پهپادهای بومی ایران مانند شاهد و مهاجر که در سال‌های اخیر به نمادی از توان فناوری نظامی کشور تبدیل شده‌اند، نتیجه همکاری بین نهادهای مختلف تحت نظارت ستاد کل هستند.

■ **سردار رشید در نقش یک استراتژیست برجسته**

سردار سرلشکر غلامعلی رشید، چهره‌ای استثنایی و اثرگذار در عرصه مطالعات دفاعی و ژئوپلیتیک ایران به شمار می‌آمد که نقش علمی او کمتر از کارنامه میدانی‌اش نبود. پرداختن هدفمند و مستمر به تولید محتوای استراتژیک و پژوهش‌های بنیادین، او را به یکی از معدود نخبگانی تبدیل کرد که آثارش بر مرئی در موضوعات جنگ آینده، راهبرد سواحل و امنیت ملی در غرب آسیاست. نگاه نظاممند و تحلیلی رشید به پیوند میان جغرافیا و راهبرد نظامی، عرف دانشگاهی و میدانی را به هم نزدیک کرد و حاصل این هم‌گرایی، تبیین مدل‌هایی بود که هم در سطح نظری و هم برای نهادهای عالی دفاعی، راهگشاست.

همکاری او با برجسته‌ترین چهره‌های علوم جغرافیایی ایران، از جمله دکتر محمدرضا حافظ‌نیا و نقش‌آفرینی تعیین‌کننده او در ترجمه شیوه‌های نوین علمی، به منزله ورود جدی وی به ادبیات راهبردی کشور است. اگر امروز تصمیم‌سازی دفاعی ایران بر مدل‌های بومی، تکیه دارد و انتقال فرهنگ دفاع مقدس و مدیریت دانش، جایگاه تثبیت‌شده‌ای در آن دارد، بخش عمده‌ای از این تحول مدیون اندیشه و پشتکار غلامعلی رشید است، از این رو او در زمینه پژوهش و انتشار مقالات علمی، فعالیت بسیار چشمگیری داشت و عضو هیئت تحریریه فصلنامه اطلاعات جغرافیایی (سیهر)، هیئت تحریریه مطالعات مدیریت راهبردی دفاع ملی و سردبیر فصلنامه مطالعات مشترک مقدس بود. رشید طی ۲۸سال فعالیت علمی، ۲۰مقاله در مجلات معتبر داخلی منتشر کرد که عمدتاً در حوزه‌های ژئوپلیتیک، جنگ آینده، مدیریت دانش و فرهنگ سازمانی نگارش شدند. وی بیشترین همکاری علمی‌اش با دکتر محمدرضا حافظ‌نیا بود که این همکاری به انتشار سه مقاله مشترک انجامید.

■ **مجموعه مقالات**

مجموع مقالات منتشرشده از سوی سردار غلامعلی رشید عبارتند از: بررسی روند شکل‌گیری استراتژی آزادسازی مناطق اشغالی (منتشرشده در فصلنامه سیاست دفاعی، در سال ۱۳۷۵)، شرایط و ضرورت‌های تولد، رشد، تثبیت و گسترش سپاه در جنگ (منتشرشده در فصلنامه سیاست دفاعی، در سال ۱۳۷۶)، اطلاعات در جنگ، از زبانی گذشته و ضرورت‌های آینده (منتشرشده در فصلنامه سیاست دفاعی، در سال ۱۳۷۷)، الگوی نظری طراحی راهبرد دفاعی مبتنی بر عوامل ژئوپلیتیکی (منتشرشده در فصلنامه ژئوپلیتیک، در سال ۱۳۸۶)، با همکاری مشترک محمدحسین افشردی (سرلشکر محمد باقری)، ارائه مدلی مبتنی بر مدیریت دانش جهت ترویج فرهنگ دفاع مقدس (منتشرشده در فصلنامه پاسداری فرهنگ و انقلاب اسلامی، در سال ۱۳۹۱)، واکاوی الگوهای حاکم بر جنگ آینده و مقایسه آن با جنگ هشت‌ساله و جنگ‌های اخیر (منتشرشده در فصلنامه راهبرد دفاعی، در سال ۱۳۹۳)، نقش عوامل ژئوپلیتیکی طبیعی در تدوین راهبرد دفاعی جمهوری اسلامی ایران در مقابل تهدیدات نظامی امریکا (منتشرشده در فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، در سال ۱۳۹۵)، تدوین راهبرد نظامی دفاع همه‌جانبه در برابر جنگ احتمالی آینده (منتشرشده در فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، در سال ۱۳۹۶)، تبیین آموزه‌های جهادی قرآنی مؤثر بر روحیه جهادی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی (منتشرشده در فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، در سال ۱۳۹۷)، بررسی نقش واره‌انه الگوی تأثیرگذار مدیریت دانش بر انتقال فرهنگ دفاع مقدس (منتشرشده در فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، در سال ۱۳۹۸)، مؤلفه‌ها و ویژگی‌های فرماندهی و کنترل هوشمند در صحنه نبرد (منتشرشده در فصلنامه علوم و فنون نظامی، در سال ۱۳۹۹)، قدرت منطقه‌ای ایران و تأثیر آن بر همسو شدن سیاست خارجی روسیه (منتشرشده در فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، در سال ۱۴۰۰)، طراحی الگوی راهبردی ایجاد پایگاه‌های دریایی جمهوری اسلامی ایران در غرب اقیانوس هند (منتشرشده در فصلنامه راهبرد دفاعی، در سال ۱۴۰۰)، تأثیر ایجاد پایگاه دریایی بر افزایش قدرت دریایی جمهوری اسلامی ایران (منتشرشده در فصلنامه آموزش علوم دریایی، در سال ۱۴۰۰)، عوامل و ویژگی‌های نسل چهارم جنگ‌های مؤثر بر صحنه جنگ آینده (منتشرشده در فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، در سال ۱۴۰۰)، با همکاری تیمسار احمدرضا پوردستان و سردار محسن رضایی، تبیین آموزه‌های سیاسی و دیپلماسی در جنگ‌های سه‌گانه اخیر در جنوب غرب آسیا و چگونگی تبدیل پیروزی‌های نظامی به دستاوردهای سیاسی (منتشرشده در فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، در سال ۱۴۰۱)، تبیین نظری تأثیر عوامل جغرافیایی و ژئوپلیتیکی مناطق ساحلی اقیانوسی بر امنیت ملی (منتشرشده در فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، در سال ۱۴۰۱)، تبیین نقش منطقه ساحلی ایران در اقیانوس هند بر امنیت ملی کشور (منتشرشده در فصلنامه علوم و فنون نظامی، سال ۱۴۰۲).

